

(בתוספתא מקוואות א) שהודה רבי טרפון לדבריו ואמר לו: עקיבא, הפורש ממך כפורש מחייו. וכן היה קורא עליו (ספרי בהעלותך עה) 'אשריך אברהם אבינו שיצא מחלצריך עקיבא'.

'התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים' — ע' במובא בגטין יא:

'ככתבם וכלשונם'

'אנו מוצאים הרבה ענינים במשפט שבאו מצד מדת הרחמים. שזהו הכלל הגדול של ועשית הישר והטוב, שזהו יסוד דינא דבר מצרא, או הדין ד'שומא הדר לעולם' משום ועשית הישר והטוב. שמדת הרחמים בודאי אינה יוצאה מכלל ישר וטוב. אלא שמוכרחים אנחנו לומר, שבזמן שרואים החכמים, בתור מחוקקים, לקבוע חק, שמצד המשקל של מדת הרחמים הוא ראוי להקבע בצורה משפטית, יש כח בידם לעשות כן, ואחר כך השופט הפרטי הבא לדון, מוכרח הוא לדון על פיו, ואסור לו לעבור על זה, אפילו אם מדת רחמיו הפרטית תניע אותו לכך. אלא שבודאי צריכים תמיד לשקול את מדת הרחמים הזאת, שתהיה בצורה שלא תקלקל את מדת הדין. ואפילו בשופטים פרטיים גם כן אין זה כלל גמור, שלא להתחשב עם המצב של הנדונים, שהרי...

ומכל זה אנו מוכרחים לומר, שהכתוב שאומר ודל לא תהדר בריבו הוא נאמר דוקא בזמן שהדין אינו מתחשב כלל עם שורת הדין, אלא שהוא פוסק את המשפט רק מפני מדת הרחמים על הדל, אבל בזמן שיש משקל לזה גם כן מצד צורת המשפט ויסודי הדין, יש רשות לדיין לפעמים לצרף לזה גם כן מדת הרחמים, והחמלה על האומללים והעובדים הנדכאים. והמדה יותר גדולה ממה שיש רשות להדיין הפרטי, יש רשות כזאת למתקני התקנות, וקובעי חוקים לדורות.

ולפעמים תוכל ליפול מחלוקת בשיקול הדעת בין קובעי תקנות, אם לא יש כאן העברה על מדת הדין מצד מדת הרחמים יותר מדאי, וזהו היסוד שנחלקו בו רבי טרפון ורבי עקיבא במשנה דכתובות, שר"ט סובר שמדת הדין היא שקולה, וראוי לתקן לצרף מדת הרחמים ליתן לכושל שבהן, ור"ע שקל בדעתו שמאחר שצד אחד צריך שבועה, והיתומים אינם צריכים שבועה, עומד הממון קרוב להם יותר, ואם נעבור על זה מצד מדת הרחמים, כבר נקרא לדעתו העברה על מדת הדין, שבטא זה במה שאמר: 'אין מרחמין בדין'... (מכת"י הרא"ה קוק זצ"ל. נדפס ב'טוב ראי')

דף 96

'אבימי בריה דרבי אבהו הוו מסקי ביה זוזי בי חוזאי... מיגו דיכולין לומר לא היו דברים מעולם...' — בשאלה מדוע אין השליח נאמן כעד אחד כנגד בעלי החובות הטוענים להד"ם, והאם נחשב כנוגע בעדותו משום כשאומר שילמתי כדי להיפטר — ע' בראשונים כאן ובב"ב לד. אור שמח — עדות טו; קהלות יעקב ב"ב יט וסנהדרין טו, א.

'ידענא בה דחשודה אשבועה' — יש מפרשים שראתה שנשבעה לבטלה ולשוא (ריטב"א בשם הגאונים), או כגון שנשבעה ולא קיימה שבועתה (עפ"י רבנו תם בשם בה"ג — מובא בתוס' שבועות מו). ויש אומרים ששמעה אותה מוציאה שם שמים לבטלה ועברה על 'לא תשא'. (כן הביא המרדכי בב"מ דף קנד מבה"ג. [ומובא בבית יוסף פז ובשו"ע].)

ובספר 'דברי אמת' (בענין חשוד, דף סז) תמה על כך מהמבואר בתמורה (ד) שהמוציא שם שמים לבטלה אינו עובר על לאו אלא על עשה ד'את ה"א תירא'. ולפי זה אינו נעשה חשוד על השבועה ללא הכרות בית דין. ולכן נמנע רבנו תם מלפרש

כדבריו אלא פירש שנשבעה ועברה על שבועתה, שרק בזה עוברת על 'לא תשא'. עכ"ד).

'בת רב חסדא קים לי בגווה מר לא קים לי בגוויה' — אף על פי שברור שהיה רב פפא כשר והגון מאד בעיני רבא וגם היה אצלו תדיר, כמו שמוכח בכל התלמוד, אין די בכך, אלא צריך שיהא מכיר היטב את טבעו על סמך נסיון רב, בגלל היותו מצוי אצלו מאד וכן ביתו, ויודע שאינו משקר בשום ענין. ואין מועיל מה שהוא מאמינו בגלל שהוא מוחזק אצלו לאדם כשר והגון וחסיד, כי מכל מקום אין כאן ידיעה ישירה אלא על סמך חזקה, תהא החזקה טובה ככל שתהא. (כן הוכיח המהר"ק (פב) אודות אשת איש שהעיד עד אחד לבעלה שהודתה לפניו שזינתה, ומובא בפוסקים (אה"ע קטו, ז). וכן הדבר לענין שמיעת דבר רע על חברו לתועלת — ע' חפץ חיים הל' רכילות ו, ו; אגרות משה או"ח ח"א נג).

וכתבו הפוסקים (ע' ר"ף ורא"ש כאן; חו"מ טו, ה) שזוהו מדין התלמוד, אבל עתה אין לדיין לומר 'קים לי בגוויה', כי דבר זה צריך הבחנה יתרה. (מלבד אם יש בדבר משום הפרשה מאיסור — שיש לחוש. ע' אה"ע קטו שם; באר מים חיים שם אות יד. וע"ע בפירוט בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סוס"י כד וח"ג סוס"י ל ואו"ח ח"א נג).

— בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א נד) כתב להוכיח מכאן שגם אדם שאין לו נאמנות להעיד, כגון שאינו שומר תורה ומצוות, אם קרובו מכירו היטב כל השנים ויודע בו מצד טבעו שאינו משקר כלל, כגון אב ובנו וכד', אפשר לסמוך עליו בעיני כשרות וכד' שלא ישקר לו. הנה חלק מלשון התשובה: 'בהיותי במאסקווא בשנת תרצ"ד נשאלתי בדבר שהאבות ניוונים במדינה הזאת בעוה"ר על שלחן אבניהם ובנותיהם האוכלים נבלות וכל דבר איסור ורובם הם כופרים בה' ובתורתו ושבקי היתרא ואכלי איסורא וא"כ אין נאמנים על איסורים, ואין להאבות החלשים והזקנים עצה איך לאכול בשר כשצריכים לבריאותם וגם לא כל דבר מבושל, דאף שסתם כלים אינם בני יומן מ"מ הרי הוא כלכתחלה כיון שקבע מושבו אצלם.

וחדשתי שיש מקום להקל להרבה אנשים, באם האב יודע וקים ליה בגוה דבתו וכלתו שלא יכשילוהו באיסור משום דמכיר טבעה בידיעה ברורה ע"י שניסה אותה הרבה פעמים וראה שאינה מכשילתו מטעם שאינה רוצה לצערו או שטבעה שלא להעביר אחרים על דעתם, יכול לסמוך עליה ולאכול מה שמבשלת בעדו מבשר וכל דבר כשאמרה לו שהוא מבשר כשר ובכלים שהזמינה עבורו, משום שלא נכנס זה בגדר נאמנות אלא בידיעה עצמית שהוא כראיה ממש, כיון שידוע בברור שאינה משקרת לו. וראיה גדולה לזה מהא דכתובות...

ואף שכתבו הרי"ף והרמב"ם דבזמן הזה אין דנין דין 'קים ליה בגוויה', מסתבר שהוא רק בדיני ממון ולא באיסורין, שאין בזה דין 'בית דין', ולכן בשעת הדחק ולאנשים חלושים יש להקל אם יודע בברור שקים ליה בגוה מצד טבעותיה ומנהגיה באיזה נסיונות שלא תכשילהו לסמוך עליה ולאכול ממה שמבשלת בעדו ואמרה שעשתה בהכשר, אבל לאחרים ושלא בשעת הדחק ולבריאים יש להחמיר'. (וע"ע במה שכתב (שם בסימן סה, ד) תוספת חידוש, ששייך לומר סברת 'קים ליה בגוויה' כלפי עדות מסוימת).

וכן האריך בענין זה במקום אחר (יו"ד ח"ב מג), שאין להתיר אלא לאנשים חלושים ובשעת הדחק, אבל בלאו הכי יש מקום לחוש ולהחמיר שמא טבעו השתנה, שהרי אין לאדם זה חזקת כשרות, ופעמים שאדם משנה טבעו על ידי השפעות מאנשים אחרים או תאוות שונות. ופסק לאור זה, שאין להאמין למחלל שבת המוכר בשר על כשרות הבשר, אעפ"י שהוא מוחזק אצל כל בני המקום כאיש נאמן מאד, וצריך להעמיד משגיח בחנותו, עיין שם. (וע"ע בספר 'פשט ועיון' להגר"מ שטרנבוך שליט"א — כאן).

(ע"ב) 'ההוא גברא דאפקיד שב מרגניתא... אתו לקמיה דרבי אמי... ההוא גברא... ההוא גברא...'
— לומר שהלכה רווחת היא ואין בה מחלוקת. (עפ"י רי"ף)

'המוכר שטר חוב לחברו...' — בבאור שיטות הראשונים בדין מכירת שטרות — ע' ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' וקובץ שעורים — ב"ב קמז; חדושי הגרנ"ט — גטין עג; קהלות יעקב — ב"ב לה וכתובות כא; שעורי ר' שמואל — גטין יג: ב"מ כ; שו"ת אור לציון ח"א חו"מ ב.
וע"ע במובא בב"ב קמז (חוברת לו).

דף פו

'מאן דלא דאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי ניירא בעלמא' — יש מפרשים (עפ"י רש"י) שהמוחל חייב לשלם ללוקח דמי הנייר, הואיל וכשנפרע או נמחל החוב חוזר השטר ללוה, ועד אז הוא ממונו של המלוה, או במקרה זה הוא של הלוקח, הרי שבמחילתו הפסיד לו את הנייר. (חכמי פרויניצא, מובאים ברא"ש).

ויש חולקים וסוברים שכשם שפטור המוחל מלשלם דמי השטר למאן דלא דאין דינא דגרמי, כמו כן פטור מדמי הנייר שהרי לא הזיקו בידים אלא בדרך גרם, על ידי המחילה. ויתכן שהדעה הראשונה סוברת לחלק בין דמי השטר שפטור מפני שאין ודאות שהיה גובה בשטר, כי כמה שטרות מקולקלים הם שאינם נפרעים, ולכן נחשב כ'גרם', משא"כ דמי הנייר שהוא הפסד ודאי. (קהלות יעקב מז).
ושאר ראשונים פירשו שמה שאמרו משלם דמי הנייר היינו בשורף שטר חברו, שמזיק הנייר בידים, ולא במוחל.

(ועי' בקהלות יעקב שם באורך שהוכיח שהנייר שייך למלוה, או כשמכר — ללוקח. ורק לאחר הפרעון או מחילת החוב, חוזר השטר להיות שייך ללוה. ויש לעיין אם דינו כשאר משכון או שמה יש כאן קנין גמור לזמן — ער"ן שכתב שהוא כמשכון. ובקובץ שעורים הוכיח מדבריו שהמזיק משכון חייב גם למאן דלא דאין דינא דגרמי, ודלא כהקצות-החשן כה סק"ח. וצ"ע).

'הוה עובדא וכפייה רפרם לרב אשי ואגבי ביה כי כשורא לצלמי' — רש"י בבבא קמא (צה): פירש [דלא כשאר מפרשים וכפירושו כאן], שכפאו רפרם לרב אשי ששרף שטר חבירו בילדותו.
[ואולם דעת הפוסקים שקטן שהזיק או שגזל ואין הגזילה קיימת, פטור מלשלם כשהגדיל. ע' חו"מ צו, ג, שמש"ג. ובשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"א פח) כתב שפרש"י בב"ק תמוה, שלא מסתבר כלל לחייבו, וצ"ע].
(וכבר ציינו המפרשים שכן דרכו של רש"י, לפרש פירושים מתחלפים. במקום זה פירש כך ובמקום זה פירש אחרת. ע' מהרש"א קדושין מד: רש"ש שבת פג: וחולין קכת. ברכת הובח ערכין כה. שבת של מי — שבת ת. חדושי הנצי"ב ב"ק קיג ד"ה ויש. וכן יש להעיר מרש"י חולין קכת. וכן בפסחים עא ובסוכה מח (וע"ש בשפת אמת); ועתוס' להלן פת. ד"ה מייתי).

'זאי לא איכא אלא חד ארעא ולא חזיא אלא אחד — לבעל חוב יהבינן ליה לאשה לא יהבינן לה. מאי טעמא, יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא' — כבר בארו התוס' בשני אופנים מדוע כאן ראו חכמים להעדיף זכות הבעל-חוב על פני כתובת אשה, ואילו לעיל (פד). אמרו ינתן לכתובת אשה ולא לבע"ח, שהיא ה'כושל'.
ובאופן כללי כתבו התוס' (לעיל פד סע"א), שאין לדמות תקנות חכמים זו לזו, והראו מכמה מקומות שלפעמים הקלו בדבר אחד על פני חברו ולפעמים החמירו בו יותר. (וע"ע בשו"ת דובב מירשים ח"ג יא)

'אמר ליה תולה מעותיו בעובד כוכבים הוה' — ומשמע שנאמן לטעון כן ואף ללא שבועה, שלא נזכר שהשבועהו. (עפ"י הגהות אשר"י). וצריך עיון ממה שנפסק בשלחן ערוך (חו"מ צט, א) שאין הלווה נאמן לומר על מטלטלין שברשותו שאינם שלו, משום חזקה מה שתחת יד אדם שלו. ואמנם בבאור הגר"א (קא סק"ב) הביא שיש מפרשים שהלווה רצה להגבותו מאותן מעות אלא שהמלוה היה ירא ליטלם, ולפירוש זה אין מכאן קושיא. ואולם לאלו שאין מפרשים כן צריך עיון. (אילת השחר)

דף פה

- קנט. א. מי ששלח שליח לפרוע חובו, ופרע, ולא רצה המלוה להחזיר לו את שטר-החוב בטענה שהפרעון היה עבור חוב אחר — האם טענה זו קבילה והאם השליח חייב לשלם למשלח?
- ב. דיין שהעיד לפניו עד אחד על פלוני החייב שבועה שהוא חשוד על השבועה, או על שטר שהוא פרוע — האם רשאי לקבל דברי העד?
- ג. האם רשאים הדיינים לכתוב אישור על פלוני שנשבע ונפטר קודם שנשבע, ולהשלישו ביד אחר, ולמסרו לו לאחר שישבע? וכן כל כיוצא בזה.
- ד. מי שהפקיד חפץ יקר אצל חברו ללא עדים, ומת הנפקד ולא ציווה כלום — האם נאמן המפקיד לומר זהו פקדוני בידו ולהוציאו מהיורשים?
- ה. מי שאמר 'נכסי לטוביה' ובא אדם ששמו טוביה — האם נותנים לו? ומה הדין כשבאו שני טוביה?
- א. אבימי בנו של רבי אבהו שלח שליח לפרוע את חובו, הלך ופרע להם, וכשתבע את השטר בחזרה, סירבו מליתן לו בטענה שהפרעון היה עבור חוב אחר שלא היה בשטר. בא לפני רבי אבהו, אמר לו: אם אין לך עדים שפרעת להם, מתוך שיכולים לומר לא היו דברים מעולם, יכולים לטעון 'סיטראי גינהו'.
- א. כתבו התוס' (כאן ובב"ב לד): דוקא לאחר שנתקנה שבועת היסת, אבל קודם שנתקנה, אין זה 'מגו' טוב ואינם נאמנים, מפני שאינם מעיזים לטעון להד"ם מאחר והשליח מכחישם. ואולם לאחר שנתקנה שבועת היסת, הואיל והשליח נוגע בדבר, שמעדיף לומר נתתי למלוה ואינו רוצה לומר החזרתי למשלח [כי אז יתחייב שבועה], אינם חוששים להכחיש את השליח.
- ב. אם המלוה מודה שהפרעון היה עבור מנה שבשטר אלא שרוצה לעכב השטר בטענה שיש לו חוב אחר שלא נפרע — כופים אותו להחזיר השטר, ואעפ"י שאין עדים על הפרעון. (עפ"י שו"ת מהר"ם חלאה קא).
- ג. כאשר יש עדים על הפרעון, נחלקו אמוראים במקום אחר האם הורע כח השטר אם לאו. ולהלכה נוקטים שהורע כח השטר. ואם תפס המלוה — כתבו הפוסקים שאין מוציאים ממנו, והרמב"ן נסתפק. (ע"ע בשבועות מב).
- ולענין חיוב השליח לשלם למשלח על ההפסד שנעשה לו בכך — הסיקו שבין אם אמר טול השטר ותן המעות או להפך, תן המעות וטול השטר, כיון שברשלנותו לא נטל השטר מקודם — חייב לשלם, שאומר לו המשלח: לתקן שלחתך ולא לעוות.
- אבל אם לא הזכיר לו לקחת השטר כלל — השליח פטור. וכן אינו חייב לפרוע לו בעדים דוקא. (עפ"י רי"ף ותוס').
- ב. רבא הורה על סמך עדות אשתו, שהיה יודע בה שאינה משקרת, על אשה פלונית שנתחייב שבועה, שהיא חשודה על השבועה — והיפך השבועה על שכנגדה.
- ואילו רב פפא שהעיד לו על שטר פלוני שהוא פרוע, לא רצה רבא לסמוך להרע את השטר, שלא היה יודע בו ובטוח על דבריו. ואולם אם יודע בו, כגון שאמר רב פפא על בנו אבא מרי, יכול לקבל דבריו ולהרע את השטר (ולחייב את בעל השטר שבועה קודם שיגבה. תוס').
- א. מדובר כשהעד קרוב לבעלי הדבר או לדיין, שאינו בר עדות, אבל בלאו הכי, הלא נאמן עד אחד לחייב שבועה את המוציא. (תוס').
- ב. כתבו הפוסקים שעתה אין לדיין לומר 'קים לי בגויה', שאין ברור לנו מה נכלל בהגדרה זו. (עפ"י רי"ף ורא"ש; חו"מ טו, ה. ואולם לאפרושי מאיסורא יש להתמיר — ע' אה"ע קטו, ז; באר מים חיים — איטורי רכילות ו, אות טו).

ג. רב ביבי בר אביי התיר לדיינים לכתוב אישור לאשה אחת שנשבעה ונפטרה מלשלם, קודם שנשבעה (ולמשל יש השטר ביד אחר תוס'), למוסרו לה אחר שתשבע בבית דין שבעירה — שרצה בעל הדין להשביעה שם דוקא, כדי שתתבייש מלכפור). ורב פפי חלק ואסר על סמך דברי רבא שפסל אישור הדיינים שנכתב לפני שהראו העדים את החתימות, משום שנראה כשקר. ודחו והוכיחו מדברי רבי יוחנן ורב נחמן שאין לחוש ל'מיחזי כשקרא'.
וכן פסק הרי"ף ועוד. (וע"ע לעיל כא).

ד. מסופר על כמה מעשים שהורו בהם החכמים (רבי אמי, רב נחמן ורבי אבא) אודות מפקיד חפץ יקר אצל אדם, ומת הנפקד בחטיפה ולא צוה קודם מותו כלום, שהואיל והנפקד אינו עשיר וגם המפקיד היה נותן סימנים על הפקדון — להחזיר החפץ למפקיד, (ודוקא בצירוף שני הטעמים הללו, ולא באחד מהם בלבד. עפ"י תוס'). ובתנאי שלא היה רגיל להיכנס ולצאת שם, אבל אם היה רגיל, חוששים שמא אדם אחר הפקידו, וזה היה רואה החפץ כשנכנס ויוצא.

ה. מעשה באחד שאמר 'נכסי לטוביה' ומת. בא אדם ששמו טוביה. אמר רבי יוחנן: הרי בא טוביה ויש ליתן לו. אמר 'טוביה' ובא רב טוביה — אין ליתן לו אלא אם כן היה רגיל אצלו וגם בו ומתוך כך קוראו בשמו כאילו לא נסמך.
באו שני אנשים ששמן כן; שכן ותלמיד-חכם — תלמיד חכם קודם, (דמסתמא אדם מצדיק מעשיו לזכות בשעת מיתה, ותולים שרצה להנות ת"ח מנכסיו). שכן וקרוב — טוב שכן קרוב מאח רחוק'. שניהם קרובים שניהם שכנים ושניהם חכמים — שודא דדייני. (רש"י: 'יאמדו הדיינים לפי דעתו של המת, למי משניהם היה נותן. תוס': 'יעשו הדיינים כפי שירצו').

דפים פה — פו

קס. המוכר שטר חוב לחברו וחזר ומחלו — מה הדין? האם יורש יכול למחול שטר שמכר אביו? האם אשה מוחלת שטר-חוב שהכניסה לבעלה?

אמר שמואל: המוכר שטר חוב לחברו וחזר ומחלו — מחול. [אם פקח הוא הלוקח, יקשקש מעות ללוה כדי שיכתוב לו שטר חוב במקום השטר הנמכר, קודם שיעשו הלוה והמלוה קנוניה ביניהם למחול השטר]. ואפילו יורש מחול. [ומבואר בגמרא שמצד הדין יכול היורש למחול את כתובת אמו שמכרתה לאחרים בטובת הנאה ומתה, ובכך הוא מרויח שיוורש את נכסי אביו בשלמותם ואין לוקחי כתובתה טורפים מהנכסים].

אמר אמימר, למי שדן דין גרמי צריך המחול לשלם דמי שטר טוב. וכן עשה רפרם. ולמי שאינו דן דין גרמי — פטור.

א. הלכה כרבי מאיר הדין דינא דגרמי. ונחלקו הראשונים אם חייב מעיקר הדין או מקנס דרבנן.
ב. לפירוש ר"י [דלא כפירוש רש"י רמב"ן ר"ן ריטב"א ועוד], אף למאן דדאין דינא דגרמי אינו חייב לשלם אלא את סכום מכירת השטר, שזהו מה שהפסידו, ולא הסכום הכתוב בשטר.
ויש אומרים שבמכירת כתובה בטובת הנאה אין הדין כן, אלא משלם רק כפי דמי מכירת הכתובה (או"ז בשם רבנו תם). והרבה חולקים. (עתוס' ושיטה מקובצת).

ג. יש סוברים שלדעת אמוראים ראשונים, המחול שטר חוב שמכר פטור אף למאן דדאין דינא דגרמי. וכשראו אמוראים אחרונים שהשטרות נמכרים כשאר מטלטלין, חייבו מדינא דגרמי.
(עפ"י שיטמ"ק מתר"י. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ג קו).

- ד. לדעת רי"ד ורי"א², רק המוכר בעצמו שמחל חייב, אבל היורש פטור, ורשאי למחול להנאתו. (וע' בהסבר דעה זו בספר אילת השחר).
- ומודה שמואל במכנסת שטר חוב לבעלה וחזרה ומחלתו — שאינו מחול, מפני שידה כידו.

דף פו

- קסא.** א. מי שיש עליו כתובת אשה ובעל חוב, ויש לו קרקע ומעות — מי גובה קרקע ומי גובה מעות?
ב. מה הדין כשאין לו אלא קרקע אחת שאינה מספקת אלא לאחד, לבע"ח או לכתובת אשתו?
ג. לווה שאין בידו אלא קרקע, האם חייב למכרה בעצמו כדי לפרוע חובו או יכול לומר למלוה טול חובך מהקרקע?

א. אמר אמימר בשם רב חמא: מי שיש עליו כתובת אשה ובעל חוב, ויש לו קרקע ומעות — לבעל חוב ישלם במעות (ואין יכול לסלקו בקרקע) ולכתובת אשה בקרקע — זה כדינו (שהלוה לו מעות) וזו כדינה (שסמכה על שיעבדו הקרקע ולא נתנה לו כלום). ואף נכסי צאן ברזל שהכניסה לו, צירפתם עם הכתובה על שיעבוד הקרקע. רש"י.

אומר רבנו תם: שלשה דינים חלוקים: לניזק ולשכיר ולבעל חוב; — בעל חוב — אם יש ללוה מעות אינו יכול לסלקו בקרקע, כאמור. ואם אין לו — מסלקו בקרקע, כדלהלן. ואם יפסיד מעותיו על ידי שיפרע לו מעות, יכול לשלם בקרקע גם אם יש לו מעות. (עפ"י ר"ן ותוס' צב. ד"ה אי; בקצוה"ח קא סק"ה) הוכיח מדבריהם שאפילו התנה ליתן מעות, יכול לשלם בכל דבר במקום הפסד. ובאגרות משה (י"ד ח"א עז) תמה על ראייתו).
ניזק — אפילו יש למזיק מעות, יכול לסלקו בקרקע.
שכיר — אפילו אין לו מעות, אומרים לו לטרוח ולמכור ולשלם מעות).

ב. יש לו קרקע אחת ואינה מספקת לבעל חוב ולכתובת אשתו — נותנים לבעל חוב (שלא לנעול דלת בפני לוויין) ולא לאשה (ואין לחוש שיימנעו הנשים מלינשא, שיותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא). נחלקו ר"י (וכן דעת הרי"ף והרמב"ם, וכן עמא דבר. תוס') ורבנו תם (וכן נראה לריב"א), האם דין זה אמור גם לאחר מיתה, שבעל חוב קודם, או שמא אין לחוש בזה משום נעילת דלת כי מיתה אינה מצויה, הלכך כתובת אשה קודמת משום חינא.

ג. לווה שאין לו מעות אלא קרקע, יכול להגבותה לבעל חובו ואינו חייב לטרוח בעצמו למכרה ולהצטיא לו מעות. [ומעשה היה לפני רבא שהייב את הלווה למכרה בעצמו, משום שעשה שלא כהוגן — שהיו לו מעות כשתבעו בתחילה, ותלאם בעובד כוכבים].

קסב. האומר איני עושה סוכה, איני נוטל לולב — מה דינו?

בית דין כופים על מצוות עשה, והאומר איני עושה סוכה — מכים אותו עד שתצא נפשו, (כלומר מכה רבה ללא אומדן, אך ודאי לא הכאה שיש בה כדי להמית. מפרשים).

א. מצות עשה שמתן שכרה בצדה, אין בית דין של מטה מוזהרים עליה (חולין קי:).
יש מי שכתב, דוקא אם כתוב בה אריכות ימים בפירוש. (עפ"י שו"ת מהרי"ק קמח. מובא באבני מלואים עד סק"ד).

כתב המרדכי (פ"ק דב"ב), בית דין רשאים לכופו אף במצוה שמתן שכרה בצדה, אלא שאין הדבר חובה עליהם.